

PROF. DR. HÜSEYİN AYAN İLE BİLİMSEL BİR SÖYLEŞİ

Dr. Pervin ÇAPAN*

Sayın Prof.Dr.Hüseyin AYAN, biraz kendinizden bahsedebilir misiniz? Gördüğünüz eğitim, yetiştiğiniz çevre hakkında neler söylersiniz? Kimlerden etkilendiniz? Neden Türklük Bilgisi'ni kendinize çalışma alanı olarak seçtiniz? Özel ve meslek hayatınızla ilgili olarak neler söyleyebilirsiniz?

Bu külfetli ve zaman alıcı işi yüklediğiniz için çok teşekkürler ederim. İlk sorunuz çok geniş bir zaman dilimini ihtiva etmektedir. Cevap vermeye çalışacağım:

Dedeleri arasında mollalar bulunan ve Rüşdiyede okumuş bir babanın ve mahallede herkesin mektuplarını yazıp okuyan bir annenin oğluyum. Şumnu'nun Ak Dere köyünde 1927 yılının 4 Temmuz'unda doğmuşum. Ak Dere,(1947'de) 7000 nüfuslu bir Türk köyüdür. 1935'lerde ilk Türk okuluna sahipti. Şumnu'ya 50 km. uzaklıktaydı. İlkokuldan sonra ailem beni Şumnu'daki ortaokullardan Medresetü'l-Aliyye'ye yazdırdı. Köyümüzün yetiştirdiği ve Nüvvâp'ta öğretmen olan İsmail AKDERE'nin (Kara İsmail) teşviki bunda önemlidir. Hayırla yad ederim. (İsmail AKDERE, Türkiye'ye göçtükten sonra Korkuteli İmam-Hatip Okulu'nda öğretmen ve Isparta müftüsü olmuştur.) Dört yıllık olan ortaokuldan sonra Medresetü'n-Nüvvâb'a sınavla girdim. Buradan 1946 yılında birincilikle mezun oldum. Hocalarımız arasında Şeyh Efendi'den (Yusuf Ziyaeddin Ezherî, Türkiye Diyanet İşleri Başkan Yardımcılında Yusuf ERÜNSAL) Fıkıh ve Kelâm; Ahmet DAVUTOĞLU'dan Fıkıh; İsmail AKDERE'den Tarih; İsmail EZHERLİ'den Arapça; Osman KESKİOĞLU'dan Edebiyat; Beytullah ŞİŞMAN'dan Fransızca; Nebatat, Hayvanat okudum.(1944-1945 yılında yabancı dil olarak Rusça'yı seçmemizi istedilerse de biz Fransızca'yı seçtik. Türkiye'ye gelince neden Rusça'yı seçmediğime pişman oldum. Kendi kendime Rusça çalışarak, doçentlikte yabancı dilimi Rusça verdim) Nüvvap'tan sonra iki yıllık yüksek öğrenim veren Âlî kısmına yazıldım. Bu arada İlkokul öğretmenliği'ne başvurudum. Köyümdeki Türk İlkokulları'ndan Aşağı Mahalle İlkokulu'na atandım. Köyümde Rüştüye de açılmıştı...(Hayatımın devamını Dr.Şerife AKPINAR'ın röportajında anlatmıştım.)

* Muğla Üniversitesi. Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. Öğr. Üyesi.

Çalışma alanı olarak, Eski Türk Edebiyatı'nı seçmemde, kendilerinden feyz aldığım, saygıdeğer hocalarımın etkisi olmuştur. Bunlar arasından bazıları: Prof.Dr. Ali Nihat TARLAN, Prof.Dr.Ahmet CAFEROĞLU, Prof.Dr.İbrahim KAFESOĞLU, Prof.Dr. Niyazi AKI, Prof.Dr.Gündüz AKINCI, Prof.Dr. Şerafettin TURAN, Prof.Dr. Şinasi TEKİN, Prof.Dr. Halûk İPEKTEN, Prof.Dr. M.Orhan OKAY, Dr.Ziya SOMAR, Dr. Şükrü KURGAN... Adlarını saydığım ve saymadıklarım hepsi büyük hocalardı ve hepsini minnet ve şükranla anarım.

-Türk dili ile kültürü ve medeniyeti arasında nasıl bir ilişki vardır? Çalışma alanınız olan Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi göz önüne alınrsa Türk dili, Türk kültürünü ve medeniyetini ne ölçüde yansıtmaktadır?

Orta Asya'dan ayrıldıktan sonra ve önceleri Türk dili, kültürü ve medeniyeti bir kopukluğa maruz kalmamıştır. Yalnız Orta Asya'daki kardeşlerimizle araya bin yıllık bir uzaklık girmiştir. Tıpkı bugünkü gibi, aramızdan yetişenler yabancı kültürlerle(Fars ve Arap) hizmet etmişlerdir. Buna rağmen Türkçe- 1850'lere kadar hiçbir okulda okutulmayan Türkçe- kendisini geliştirmiş ve muazzam bir edebiyat ve kültür hazinesi yığmıştır. Biz şimdi onu tekrar Türk çocuklarına ve dünyaya aktarmaya çalışıyoruz.

-Türk milletinin diliyle kurduğu yüksek Türk kültürü ve medeniyetinin, nasıl bir geleceğe doğru uzandığını düşünüyorsunuz?

Eğitim ve öğretim vasıtalarının pek dar olduğu yüzyıllarda dilimiz varlığını nasıl koruduysa, şimdi en gelişmiş eğitim ve öğretim çağında da dilimiz ve kültürümüz kendisini korumasını ve geliştirmesini bilecektir.

-Şeyhoğlu Mustafa'dan Nesîmî'ye oradan da Cevrî'ye uzanan yolda ürettiğiniz ve genişlettiğiniz bilgiler-erbabına malum ama- sizce Klâsik Türk edebiyatı çalışmalarına hangi açılardan katkı sağladı? Edebiyat tarihine yaklaşımınızda benimsediğiniz bakış açısını, nasıl ve kimlerden hareketle edindiniz?

Seyyid Nesîmî, çağındakilerin Farsçanın büyümesine kapıldığı sırada Türkçe'yi tercih etmiş, Nusaybin doğumlu bir Türkmen'dir. Oralar Diyarbakir vilayetinin mülhakatındandı. Vahdet-i vücûd düşüncesiyle yüklü şiirleri,(Hurûflik ve Fazlullah taraftarlarının takibata uğramalarından dolayı canından olmuştur.) mükemmel bir Türkçe'nin XIV.yüzyıl örnekleridir.

Şeyhoğlu Mustafa, Timur'un orta Asya'dan batıya yöneldiğini gören ilk şair ve bilginimizdir. Hurşîd-nâme'de Timur'un portresi Boğa Han'da hissedilmektedir. Şeyhoğlu, Kenzül-Küberâ-Köprülü'ye göre- ile Osmanlı Devlet teşkilatının temelini atar.

Cevrî'yi yayımladığım zaman, bir sohbetimizde merhum Ahmet Kabaklı: “Neden Cevrî?” demişlerdi. Devamla: Fuzûlî, Bâkî... dururken niçin Cevrî ile uğraşıyorsunuz?... Ben de: “Cevrî çok büyük bir şairdir. Bilgindir... Kendinden öncekileri(Salâhaddin Yazıcı, Bitlisli Şükrî'yi) XVII. yüzyıla taşımıştır. Mevlânâ'dan seçilen 40 beyti Hall-i Tahkîkat ile terkîb-i Bend, Aynü'l-Füyûz ile Yûsuf Sîneçâk Dede'nin Cezîre-i Mesnevî'sini şerh etmiştir. Türk Şehnâmesiyle meşgul olmuş ve kozmoğrafya ve kozmolojiye dair geniş bir alandaki bilgileri Türkçe'ye aktarmıştır. Türk Edebiyatı ve düşünce tarihi sadece Fuzûlî ve Bâkî...zannedilmemelidir... demiştim.

-Genç bilim adamlarına, Türklük Bilgisi alanının özellikleriyle ilgili olarak ne gibi bilgiler gereklidir? Klâsik Türk edebiyatı alanında çalışanların sahip olması gereken yan bilgi alan ve dalları hakkında düşünce ve önerileriniz nelerdir?

Genç bilim adamlarımıza, Batı ülkelerindeki oryantalistleri örnek göstermekten zevk alırım: Bir Alman, kardeş dilleri olan İngilizce ve Fransızca'yı öğrenir. Dillerinin kökeni olan Latince'yi bilmek zorundadır. Şarkiyata yönelecek ise Türkçe, Arapça ve Farsça'yı öğrenir. Bu kadar alt yapısı olan bir kimsenin “Şarkiyatçı” olmasından daha kolay ne vardır? Gençlerimiz, kırık dökük bir Osmanlıca ile bu işi yapabileceklerini sanıyorlar. Değil üç(5) yabancı dil, bir tanesini bile beceremeyip, yardımcı doçentlikten emekli oluyorlar. Böyle bilim adamlığı olmaz olmamalıdır.

-Klâsik Türk edebiyatı, kültür tarihimizde etkisini asırlarca hissettirmiştir. Bugün için bu kültürel oluşumun görevini tamamlayarak kültürel alandan çekildiği söylenebilir mi? Klâsik Türk edebiyatı verimlerinde, çağdaş edebiyatımızın ve sanatkârlarının istifade edeceği unsurlar var mıdır?

Çağdaş edebiyatımızla uğraşan sanatkârlarımız, Türkçe'yi ve Türk kültürünü öğrenmeden, sahalarında ilerleyebileceklerini sanıyorlarsa, büyük bir yanlışta içindedirler. Sahamıza bakalım: 1. Türk Halk edebiyatı ile uğraşanlar, Eski Türk dili ve Eski Türk edebiyatını öğrenmek zorunda olduklarını kavrayamıyorlar. 2. Yeni Türk edebiyatı ile uğraşanlar, bu sahanın 1800'lerden günümüze kadar, sadece Anadolu'da vücut bulduğunu sanarak, Türk dünyasından hiç kimseyi tanımamaktadırlar. Bunların içinde, Türk dünyasının(Sovyetlerin sınırları içinde kalanlarının) Kiril Harfleriyle yazdığını gördükleri hâlde bu alfabeyi öğrenmek gereğini duymayanlar vardır. Ayrıca, 1917'lerden sonra Türk dünyasında vucûda gelen edebiyatımızı anlamak için Marksizmi de bilmek zorundadırlar.(Marksist olmak için değil elbette)

-Klâsik Türk şiirinin gerçek hayattan uzak olduğu, soyut bir dünyayı ifade etmeye çalıştığı bu sebeple de halkın bu şiirden uzak kaldığı iddiaları için neler söylemek istersiniz? Bir Klâsik Türk edebiyatı araştırmacısı ve eğitimcisi olarak yetiştirdiğiniz talebelerinizde, toplumda gelişen bu ön yargıları değiştirebildiniz mi?

Eski Türk edebiyatı gerçek hayattan uzak değildir. O günkü hayatımızı iyice anlamadan bu edebiyatı öğrenmek ve öğretmek muhaldir. Bu edebiyatın vücut bulduğu ortamı, o günkü hayatımızı biliyor muyuz ki? O günün bilgini, şairi, sanatkarı(yetiştikleri ortamın ifadecisi olmuştur) neyi, nasıl öğrenmişse, eserinde de onu yansıtmıştır. İlham kaynağı, okuyup dinledikleridir. Dünya edebiyatının ürünlerine bakınız! Hemen hepsi(Eski Yunan'ın Mısır'ın veya Tevrat, Zebur ve İncil'in) antik konulara temas etmektedirler. İlham kaynakları oralardır. Peki bizim edebiyatımız neyle uğraşmaktadır?

Bin yıllık edebî mahsullerimizi günümüz alfabetiyle, günümüz okuyucusunun anlayacağı bir dille(Vaktiyle Cevri'nin yaptığı gibi) ifade ederek gençlere sunmalıyız. (Hüsni ü Aşk'ı, Yûsuf ile Züleyhâ'yı, Hurşîd-nâme'yi yaptığımız gibi)

-Sizce özel olarak Klâsik Türk edebiyatının ve genel olarak Türk edebiyatının bir tarihi yazılabildi mi? Yazılamadı ise nasıl yazılabilir?

Eski Türk edebiyatının ve genel olarak Türk edebiyatının tarihi yazılamamıştır. Çünkü bu edebiyatın bütün malzemesi araştırmacının emrine verilememiştir. Kayıp kitaplar listesi hâlâ hacimlidir. (kazakistan'da bir sohbet, bana duvar inşaatıyla uğraşan iki usta şöyle dediler: "... Sovyetler Birliği zamanında, Kazakistan'ın ... şehrinde bir mescidi tamir izni çıkmış, tamir esnasında yıkık duvarın içinden bir kitap(40cmX60cm) çıktı. Gizlice bazı bilen(?) kişilere sorduk. Ne okuyabildiler, ne de doğru düzgün bir şey söyleyebildiler. Böyle olunca tekrar duvarın içine koyarak duvarı ördük." Şimdi hâlâ aklım o kitaptadır. Bu geniş coğrafya ayrıca Batılı hırsızlar(?) tarafından talan edilmiştir. Hâlâ talan edilmektedir. Doğru değil mi?

-Klâsik Türk edebiyatında nesrin ihmal edildiği, yahut insanı derinlemesine anlatan metinlerin yazılamadığı iddia ediliyor. Bu konudaki düşünceniz nedir?

Nesrin ihmal edilişi, ona önem vermememizden gelmektedir. Nesri bir marifet, bir hüner alanı görmemişiz, diye düşünüyorum.

-Klâsik Türk edebiyatı sizce bir aydın edebiyatı mıdır? Bir milletin aydını ve halkı birbirinden ayrılabilir mi? Bu yanılığın sebepleri sizce nerede aranmalıdır? Klâsik edebiyatla halk edebiyatının kesişme noktaları nerededir?

Bütün edebiyatlar derece derece aydın kişilerin ürünüdür. Masalı dinleyip anlatan ve günündeki nesillere aktaran adam, o ortamın yetiştirdiği aydın kişidir. Türküleri kuşaktan kuşağa aktaran da öyle. Derece derece en üst tabakadaki şair ve bilgin kişilere kadar... Türk Halk Edebiyatı, Eski Türk Edebiyatı ürünlerinin süzüle süzüle geniş halk kitlelerine ulaşan kısmıdır. Halkımızın bu ürünleri algılayışı kadar değerlidir. Halk edebiyatı üzerinde çalışabilmek için, edebî mahsullerin aslını, gereği gibi bilmek zorundayız.

-Klâsik şiirin anlaşılması yönünde yapılan metin şerhi çalışmalarında nasıl bir yol izlenmelidir? Özellikle hoca-talebe ilişkisi içinde metin şerhi usulleri nasıl ele alınmalıdır? Metin şerhi nasıl öğretilir?

Metin şerhi için, metnin vücut bulduğu ortamın ve bilginin kaynağının bilinmesi gerekir. Şiirin yazıldığı ortam, zihinlerde canlandırıldıktan sonra, metin şerhi kolaylaşır, kanaatindeyim.

-Klâsik şiirin temel unsurlarından olan aruz vezni ve öğretilmesi hakkındaki düşüncelerinizi ve izlediğiniz öğretim metodunu bizimle paylaşabilir misiniz?

Millî veznimizi bilmeden aruzu öğrenmek mümkün değildir. Aruz arap dilinin bir ölçüsüdür. Farsça'ya uyarlanmıştır. Biz de kendimize göre düzenlemiştir. Aruz kurallarını(hatalarını Türkçe'ye nazaran) öğrettikten sonra bol bol örneklerle güçlendirilmelidir. Hatta bir iki mısra(aruzla) yazdırılmalıdır. Öğrenmekte başarı sağlıyor.

- Klâsik şiirin estetik cihetini ortaya çıkaran edebî sanatlar nasıl öğretilmeli? Bu konuda izlediğiniz metot ne idi?

Edebî sanatlar, bu yolda yazılan belli başlı eserlere göre, nazarî olarak öğretildikten sonra, metinde gösterilmelidir. Metin bütün öğrencilerin elinde, gözlerinin önünde olmalıdır. (Şu var, bu yok diyerek olmamalıdır!)

-Cevrî Dîvânı üzerine yaptığınız metin neşri çalışmasında izlediğiniz yol, bütün Klâsik edebiyat çalışanlarınca doğru bir örnek olarak kabul edilmektedir. Tenkidli metin kurma yolunda izlenecek temel prensipler nelerdir?

Cevrî'den ziyade, Hurşîd-nâme daha doğru bir yoldur. Cevrî Dîvânı'nın hazırlanmasında hem kolaylık, hem de zorluk yaşanmıştır. Kolaylığı: 5 kadar nüsha, Cevrî'nin hattıdır, ama Dîvân'ı oluşturmaya yetmedikleri görüldü. Ayrıca Cevrî hattıyla olanlar arasında da farklılıklar görüldü. Bunlara fark denir mi? Hepsi de mü'ellifin sözü. Fark kelimesini, müstensihlerin hatalarına münhasır, yahut bilerek değiştirmelerine has bir tabir olarak görmüyor muyuz?

Dipnotları da buna göre hazırlıyoruz değil mi? Bana göre şairin yerine geçerek, farkları değerlendirirken, yeni bir nüsha elde etmemiz kaçınılmazdır. İsbet derecesine göre, yaptığımız iş değer kazanır. Farkları değerlendirirken, dürüstlük en büyük şiarımızdır.

- Siz Klâsik Türk edebiyatının temel metinlerinden olan Leylâ ve Mecnûn ile Hüsn ü Aşk'ın çağdaş okura ulaşması yolunda ve Türk gençlerinin suyu kaynağından içmelerini sağlamak maksadıyla bazı çalışmalara da imza attınız. Türk mesnevî geleneği hakkındaki düşünceleriniz nelerdir? Hedefinize ulaşabildiniz mi? Günümüzde bu eski bahçeleri yeniden düzenleyerek çağdaş okura ulaşma endişeleri görülüyor. Meselâ, Prof.Dr.İskender Pala Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnûn adlı eserinden yola çıkarak bir roman yazdı, daha önce nesren yeniden kaleme almıştı, bir de tiyatrodâ sahnelendi. Yine Prof.Dr.Nazan Bekiroğlu da Yûsuf u Züleyhâ'yı nesren işledi. Bu geleneği hâle taşıma yaklaşımları hakkında ne düşünüyorsunuz? Katkılarını olumlu ve olumsuz yönleriyle değerlendirebilir misiniz?

Biz Hüsn ü Aşk'ı günümüz okuruna ulaştırdıktan sonra, Turan OFLAZOĞLU bir radyo-televizyon dizisi hazırladı.(Güzellik ve Aşk dizisinde, bizim çalışmamızdan söz etmesini boşuna bekledim) Bundan sonra Prof.Dr.Ahmet Necdet SÖZER(Coğrafyacı), hece vezniyle Hüsn ü Aşk'ı yazmıştır.

Hurşîd-nâme üzerinde iki(Manisa'da) yüksek lisans tezi hazırlandığını biliyorum. Konya'da bu doğrultuda çalışmalar yapılmıştır. Cevrî Dîvânı'nı şerh edeceğini bir doktora öğrencisi söylemiştir. Adını hatırlayamadım.(Balıkesir'de)

Eserlere ulaşılabildikten sonra, gençlere yeni ilham kaynağı teşkil edeceğinden şüphe edebilir miyiz?

-Sayın Hocam, sorularına samimi yaklaşımınız, bize zaman ayırdığınız, anılarınızı, bilgi ve tecrübelerinizi bizimle paylaştığınız için teşekkür ediyorum.

Bu kadar çalışmalarınız ve dersleriniz arasında, bir hatıra kitabının külfetini yüklediğiniz için, size teşekkür eder, minnettarlığımı ifademe müsaadelerinizi isterim. Sağ olunuz. Selamlarımla.